

สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองโดยพินัยกรรม The Right of Inheritance of Illegitimate Children Having Recognised by a Will

เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม¹

Chalermwut Sriporm

บทคัดย่อ

บุตรนอกกฎหมาย (illegitimate children) คือ บุตรที่เกิดจากบิดาและมารดาไม่ได้สมรสกันถูกต้องตามแบบที่กฎหมายกำหนด หากบิดาถึงแก่ความตายโดยหลัก บุตรจะไม่มีสิทธิรับมรดกของบิดา เว้นแต่ว่าบุตรนอกกฎหมายนั้น บิดาได้มีพฤติการณ์รับรองโดยทั่วไปว่าเป็นบุตรของตน ซึ่งก็จะทำให้เด็กคนนั้นมีสิทธิรับมรดกของบิดาได้ในฐานะผู้สืบสันดาน ตามที่กฎหมายบัญญัติรับรองไว้อย่างชัดเจนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 อย่างไรก็ตาม แม้พฤติการณ์อันเป็นการรับรองบุตรนอกกฎหมายนี้จะมีได้กระทำขึ้นในระหว่างที่บิดายังมีชีวิตอยู่ แต่หากบิดาได้แสดงเจตนาโดยใจสมัครรับรองให้ปรากฏในพินัยกรรมที่มีผลเมื่อบิดาถึงแก่ความตายไปแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่า การกระทำดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นการรับรองตาม มาตรา 1627 ได้เช่นกัน

ส่วนการรับรองบุตรที่มีผลทางกฎหมายตามมาตรา 1627 แล้ว เมื่อไม่มีกฎหมายให้อำนาจบิดาอย่างชัดเจนในการบอกถอนการรับรองนั้นได้ แม้ต่อมา บิดาจะไม่ประสงค์จะให้บุตรนอกกฎหมายมีสิทธิรับมรดกของตน ก็ไม่อาจยกข้อเท็จจริงว่ามีการถอนการรับรองบุตรขึ้นอ้างเพื่อตัดสิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายซึ่งเกิดขึ้นตามกฎหมายแล้วได้ หากบิดามีความประสงค์ เช่นว่านั้นจริงก็ต้องใช้เครื่องมือในทางกฎหมายที่มีอยู่ เช่น การใช้วิธีตัดมิให้ทายาทรับมรดกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1608

คำสำคัญ: สิทธิรับมรดก, บุตรนอกกฎหมาย, การรับรองบุตร, พินัยกรรม

1 อาจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

According to the Thai Civil and Commercial Code, illegitimate children whose parents are not legally married to one another have no right to inherit their father's patrimony. Section 1627 thereof, notwithstanding, stipulate that illegitimate children who were recognised by their fathers explicitly are regarded as descendants. This article suggest that the fathers' recognition not only conduct during when they were alive, but also after they were dead, especially the recognition by their wills.

Moving on to the next point, as a result of said recognition in accordance with section 1627, such children are demand to be the descendants of their father whether the fathers desire their children can inherit their estates or not. Nonetheless, pursuant to the Thai Civil and Commercial Code section 1608, given that the fathers do not want their children who are legally heir to succeed their inheritance, The fathers can disinherit their heirs by expressly declaration of intent by will or in writing deposited with the competent official.

Keywords: Right to Inherit, Illegitimate Children, Recognition of Child, Will

1. บทนำ

ในการทำพินัยกรรมไม่ว่าจะใช้แบบพินัยกรรมแบบใด เนื่องจากกฎหมายมิได้บังคับให้ต้องมีแต่ข้อกำหนดเกี่ยวกับทรัพย์สินเท่านั้น โดยหลักเสรีภาพในการแสดงเจตนา พินัยกรรมอาจจะมีข้อกำหนดตัดทายาทโดยธรรม ตั้งผู้จัดการมรดก หรือตั้งผู้ปกครองก็ได้ เคยมีตัวอย่างจากคำพิพากษาศาลฎีกาฝรั่งเศส (Cour de cassation) เกี่ยวกับพินัยกรรมซึ่งอาจมีข้อความรับรองบุตรก็ได้² หรือในกฎหมายไทยเองศาลฎีกาก็เคยวินิจฉัยว่า พินัยกรรมที่มีข้อความหรือสัญญาอื่นปะปน หากมีข้อกำหนดเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินก็ถือเป็นพินัยกรรมได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1451/2508) กรณีเหล่านี้แสดงให้เห็นได้ว่า พินัยกรรมเป็นเอกสารอย่างหนึ่งที่ผู้ตายต้องการแสดงเจตนาสื่อสารออกมาให้ปรากฏเมื่อตนได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว โดยข้อความหรือข้อกำหนดในพินัยกรรมอาจบังคับได้ตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้ และถึงแม้จะไม่มีผลในทางกฎหมาย แต่ก็อาจแสดงให้เห็นเจตนาบางอย่างของผู้ตายที่ได้เขียนลงไปในพินัยกรรมได้เหมือนกัน

เมื่อพินัยกรรมสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสื่อเจตนาของบุคคลหลังจากถึงแก่ความตายไปแล้ว หากมีข้อเท็จจริงโดยสมมติเรื่องหนึ่งว่า ชายคนหนึ่งมีบุตรนอกกฎหมายที่อาจจะเกิดจากภรรยาที่ไม่ได้จดทะเบียนด้วยหรือเกิดจากภรณาน้อยก็ตาม ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ ชายคนนั้นไม่เคยแสดงออกถึงการรับรองว่าเด็กคนนั้นเป็นบุตรของตนเองเลยแม้จะรู้อยู่แก่ใจว่าเด็กคนนั้นคือบุตรของตนก็ตาม ซึ่งเหตุผลอาจจะเพราะพ่อแม่ของตนไม่ยอมรับในตัวภรรยาคนนั้นหรือไม่สามารถเปิดเผยความลับนั้นได้เพราะเป็นบุตรที่เกิดจากภรณาน้อย หากต่อมา ชายคนนั้นสำนึกขึ้นมาได้ว่าตนไม่เคยเลี้ยงดูให้ความอุปการะบุตรคนนั้นเลย ด้วยความสำนึกผิดนี้ ชายคนนั้นจึงทำพินัยกรรมขึ้นมาฉบับหนึ่งนอกจากข้อกำหนดเกี่ยวกับทรัพย์สินแล้ว ยังได้ใส่ข้อความที่แสดงออกโดยชัดเจนว่าบุตรนอกกฎหมายนั้นเป็นบุตรของตนโดยเจตนาจะให้มีผลเป็นการรับรองบุตรตามมาตรา 1627 เพื่อให้บุตรนั้นมีสิทธิรับมรดกของตนเองได้ อันจะเป็นการไต่ถามที่ตนไม่เคยเลี้ยงดูบุตรนอกสมรสของตนในระหว่างที่มีชีวิตอยู่

และอีกกรณีหนึ่ง หากชายคนหนึ่งได้ให้การอุปการะรับรองบุตรนอกกฎหมายของตนมาตลอด แต่แล้ววันหนึ่งด้วยความรู้สึกโกรธและเบื่อบุตรที่บุตรนั้นมีนิสัยเกเร เช่น ชอบรวมกลุ่มเสพยาเสพติดกับเพื่อนในซอย ตกกลางคืนก็ชอบออกไปขับซิ่งรถจักรยานยนต์กวนเมืองเป็นประจำ จนถูกตำรวจจับต้องเสียเงินไปประกันตัวหลายต่อหลายครั้ง ชายคนนั้นจึงได้บุตรนั้นออกจากบ้านไปโดยตัดขาดไม่ถือว่าเป็นพ่อลูกกันอีกต่อไป ต่อมาเมื่อชายคนนั้นถึงแก่ความตาย บุตรคนดังกล่าวก็มาปรากฏตัวเพื่อขอรับมรดกโดยอ้างสิทธิตามมาตรา 1627

2 ไพโรจน์ คุ้มพสุริ, (มีนาคม 2554), “แบบของพินัยกรรมในกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสและกฎหมายไทย,” วารสารนิติศาสตร์, 40 (1), 17.

ดังนั้น จากข้อเท็จจริงสมมติของผู้เขียนทั้งสองเรื่องที่กล่าวมา จึงเกิดมีประเด็นปัญหาว่า

1. บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้ถึงแก่ความตายไปแล้วโดยในระหว่างที่บิดายังมีชีวิต ไม่ปรากฏพฤติการณ์รับรองว่าเป็นบุตรเลย แต่หากความปรากฏในภายหลังว่ามีการรับรองว่าเด็กเป็นบุตรของเจ้ามรดกไว้ในพินัยกรรม บุตรคนนั้นจะมีสิทธิรับมรดกในฐานะผู้สืบสันดานของเจ้ามรดกตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 หรือไม่

2. ในกรณีที่มิใช่พฤติการณ์ของบิดาที่ถือว่าเป็นการรับรองบุตรนอกกฎหมายแล้ว ต่อมาบิดาจะแสดงเจตนาถอนการรับรองเช่นนั้นเพราะไม่ประสงค์จะให้บุตรมีสิทธิรับมรดกของตนได้หรือไม่

ในบทความฉบับนี้ ผู้เขียนจะหาคำตอบต่อประเด็นปัญหาข้างต้น โดยจะเริ่มต้นจากการอธิบายถึงสิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายตามหลักกฎหมายไทยและเปรียบเทียบกับแนวคิดของกฎหมายต่างประเทศ จากนั้นจะได้ทำการวิเคราะห์และหาข้อสรุปของประเด็นปัญหาที่ได้ตั้งเอาไว้ต่อไป

2. สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วตามกฎหมายไทย³

เด็กแต่ละคนที่เกิดมานั้น โดยธรรมชาติย่อมต้องมีบุคคลผู้ให้กำเนิด นั่นก็คือ บิดาและมารดา โดยสายโลหิต แต่อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติในบรรพ 5 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้เข้ามากำหนดสถานะของบุคคลในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ทำให้เกิดลักษณะสถานะในทางกฎหมายครอบครัวของบิดามารดาและบุตร ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาจแบ่งบุตรออกได้เป็น 3 ประเภท⁴ คือ

1. บุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย (l'enfant légitime)
2. บุตรนอกกฎหมาย (l'enfant naturel) และ
3. บุตรบุญธรรม (l'enfant adoptif)

โดยบุตรแต่ละประเภทข้างต้นจะมีความสัมพันธ์ในทางกฎหมาย สิทธิและหน้าที่ระหว่างบิดามารดากับบุตรที่แตกต่างกันไป

³ บทบัญญัติที่อ้างในหัวข้อนี้ หากมิได้กล่าวไว้เป็นพิเศษ ให้หมายถึง บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

⁴ วารีนาสกุล และเบญจวรรณ ธรรมรัตน์, (2554), กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัว, (กรุงเทพฯ: พลสดยามพรันต์, มิถุนายน), 236.

2.1 บุตรนอกกฎหมาย

บุตรนอกกฎหมาย (illegitimate children, l'enfant naturel) หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุตรนอกสมรส หมายถึง บุตรที่เกิดจากมารดาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับบิดา⁵ (child born out of wedlock) กรณีนี้เป็นการมองความสัมพันธ์ในแง่บุตรกับบิดาโดยสายโลหิต เนื่องจากเด็กที่เกิดมานี้ ตามกฎหมาย⁶ถือว่าเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเสมอ ซึ่งข้อสันนิษฐานดังกล่าวเป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาดที่ไม่อาจโต้แย้งหรือพิสูจน์หักล้างได้ เพราะความเป็นมารดากับบุตรเป็นข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ง่าย เด็กที่เกิดจากครรภ์ของหญิงใด กฎหมายก็ให้ถือว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของหญิงนั้น⁷ ดังนั้น ในกรณีที่บิดาไม่ได้สมรสกับมารดา เด็กจะไม่ได้ประโยชน์จากบทสันนิษฐานในมาตรา 1536, 1537, 1538 และมาตรา 1560 เด็กที่เกิดมาจึงเป็นบุตรที่มีชอบด้วยกฎหมายหรือบุตรนอกกฎหมายของบิดา สิทธิและหน้าที่อันเกิดจาก “สถานะ” ระหว่างบิดากับบุตรตามกฎหมายครอบครัว ในลักษณะ 1 หมวด 2 แห่งบรรพ 5 จึงไม่เกิดขึ้น เช่น บุตรนอกสมรสไม่มีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา ตามมาตรา 1561⁸ รวมถึงสิทธิรับมรดกตาม บรรพ 6 ด้วย เว้นแต่จะเข้าเงื่อนไขตามมาตรา 1627 ดังจะกล่าวในลำดับต่อไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1146/2513 โจทก์เป็นเพียงบุตรนอกสมรสของผู้ตาย ถึงแม้ผู้ตายได้จดทะเบียนคนเกิดว่าโจทก์เป็นบุตรของผู้ตายและอุปการะเลี้ยงดูโดยเปิดเผยตลอดมา ก็ไม่ทำให้โจทก์เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายเพราะบุตรนอกสมรสจะกลายเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายได้ตามวิธีการในมาตรา 1526 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เท่านั้น โจทก์คงมีฐานะเป็นเพียงบุตรที่ผู้ตายได้รับรองแล้วตามมาตรา 1627 และมีสิทธิที่จะรับมรดกในฐานะที่เป็นผู้สืบสันดานได้ตามมาตรา 1629 (1) แต่ไม่มีสิทธิได้ค่าอุปการะเลี้ยงดูหรือฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ที่ทำให้ผู้ตายถึงแก่ความตาย

⁵ ไพโรจน์ กัมพูสิริ, (2553), **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 331. ; เฉลิมชัย เกษมสันต์, (2552), **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), 93. ; วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, (2549), **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 110. ; อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง, (2550), **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก**, (กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ), 94.

⁶ มาตรา 1546 “เด็กเกิดจากหญิงที่มีได้มีการสมรสกับชาย ให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงนั้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น”

⁷ รัชฎา เอกบุตร, (2552), **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว: บิดามารดากับบุตร**, (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 25. อย่างไรก็ตาม มีนักกฎหมายบางท่านเห็นว่า หญิงน่าจะฟ้องปฏิเสธว่าเด็กมิใช่บุตรของตนได้หากเป็นกรณีที่มีการสับเปลี่ยนตัวบุตรกัน, ดู ประสพสุข บุญเดช, **เชิงอรรถที่ 7**, 525.

⁸ ประสพสุข บุญเดช, (2554), **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว**, พิมพ์ครั้งที่ 19, (กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), 583.

2.2 สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม แม้บุตรนอกกฎหมายจะไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายอย่างใดๆ ต่อบิดา แต่กฎหมายไทยก็ให้บุตรนอกสมรสมีสิทธิบางประการได้ นั่นก็คือ สิทธิรับมรดกในฐานะผู้สืบสันดานของชายผู้เป็นบิดาตามเงื่อนไขที่กำหนดในมาตรา 1627 (คำพิพากษาฎีกาที่ 345/2511)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 บัญญัติว่า “บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วและบุตรบุญธรรมนั้นให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดาน เหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้” (เน้นโดยผู้เขียน)

บุตรนอกกฎหมายที่จะมีสิทธิรับมรดกของบิดาได้จะต้องเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้ว หมายความว่า เป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้ให้การรับรองโดยพฤติการณ์ว่าเป็นบุตร กล่าวคือ มีพฤติกรรมหรือการกระทำที่แสดงให้เห็นว่าชายผู้เป็นบิดาได้ให้การรับรองว่าบุตรนอกกฎหมายนั้นเป็นบุตรที่แท้จริงของตน⁹ ถ้าหากชายผู้เป็นบิดายังมิได้รับรองบุตร บุตรนั้นก็ไม่มีสิทธิรับมรดกของชายผู้เป็นบิดา แม้จะรู้กันโดยทั่วไปว่าเป็นบุตรของชายก็ตาม (คำพิพากษาฎีกาที่ 936/2487 และที่ 1505/2537)¹⁰ อีกทั้ง เด็กซึ่งชายรับรองว่าเป็นบุตรของตน จะต้องเป็นเด็กที่เกิดจากมารดากับชายคนนั้นด้วย ถ้าข้อเท็จจริงปรากฏชัดว่า เด็กมิได้เป็นผู้สืบสายโลหิตของชายผู้รับรองจริง การรับรองเด็กก็เป็นแต่เพียงการสมอ้างว่าเป็นบุตรเท่านั้น หากมีผลตาม มาตรา 1627 ทำให้เด็กมีสิทธิรับมรดกของชายคนดังกล่าวแต่อย่างใด¹¹

ในส่วนพฤติกรรมที่บิดารับรองบุตรตามมาตรา 1627 นั้นก็มีความหมายอย่างเดียวกับพฤติการณ์ที่รู้กันทั่วไปตลอดมาว่าเป็นบุตรในมาตรา 1555 (7)¹² ซึ่งอธิบายไว้ว่า “พฤติการณ์ที่รู้กันทั่วไปตลอดมาว่าเป็นบุตรนั้น ให้พิจารณาข้อเท็จจริงที่แสดงความเกี่ยวข้องกันบิดากับบุตร ซึ่งปรากฏในระหว่างตัวเด็กกับครอบครัวที่เด็กอ้างว่าตนสังกัดอยู่เช่น บิดาให้การศึกษา ให้ความอุปการะเลี้ยงดูหรือยอมให้เด็กนั้นใช้ชื่อสกุลของตนหรือโดยเหตุประการอื่น”

นอกจากนี้ ก็มีคำพิพากษาศาลฎีกาจำนวนมากที่ได้วางแนวการวินิจฉัยว่าแค่ไหนเพียงไร จึงจะถือว่าบิดาได้รับรองบุตรแล้ว เช่น บิดาได้อยู่กินกับมารดาของบุตรนอกกฎหมายอย่างสามีภรรยา บิดาเป็นผู้แจ้งการเกิดว่าเด็กเป็นบุตรของตน บิดาให้ความอุปการะเลี้ยงดู บิดาออกทุนให้ศึกษาเล่าเรียน บิดาให้ใช้นามสกุล เป็นต้น¹³ โดยพิจารณาจากข้อเท็จจริงเป็นกรณีๆ ไป

⁹ พินัย ณ นคร, (2555), คำอธิบายกฎหมายลักษณะมรดก, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน), 99.

¹⁰ เฉลิมชัย เกษมสันต์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก, 93.

¹¹ เปรียบ หุตางกูร, (2555), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 48.

¹² ไพโรจน์ กัมพูสิริ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว, 348.

¹³ พรชัย สุนทรพันธุ์, (2554), คำอธิบายกฎหมายลักษณะมรดก, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), 106.

ยิ่งไปกว่านั้น ศาลฎีกายังได้วางหลักต่อไปอีกว่า การรับรองบุตรนอกกฎหมายอาจรับรองได้ตั้งแต่เป็นทารกในครรภ์มารดา เช่น ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 341/2502 วินิจฉัยว่า มาตรา 1604 ประกอบด้วยมาตรา 15 บัญญัติให้สิทธิแก่ทารกที่อยู่ในครรภ์มารดาขณะเจ้ามรดกตายเป็นทายาทได้เมื่อภายหลังเกิดมารอดอยู่ ทั้งพฤติการณ์ที่บิดาจะรับรองทารกในครรภ์มารดาว่าเป็นบุตรของตนก็อาจมีได้ เมื่อกฎหมายยอมให้ทารกในครรภ์มีสิทธิเป็นทายาทได้ แล้วโฉนดทารกในครรภ์จะไม่ได้รับประโยชน์จากมาตรา 1627 เช่นเดียวกันด้วย¹⁴

การรับรองบุตรนอกกฎหมายย่อมมีผลให้บุตรนอกกฎหมายมีสิทธิรับมรดกของบิดาตั้งแต่มีพฤติการณ์อันถือได้ว่าเป็นการรับรองแล้วเป็นต้นไป¹⁵ และนับแต่นั้น บุตรนอกกฎหมายก็อยู่ในฐานะทายาท มีสิทธิฟ้องเรียกเอามรดกได้โดยไม่จำเป็นต้องฟ้องคดีขอให้รับเป็นบุตรจดทะเบียนรับรองหรือให้ศาลสั่งว่าเป็นบุตรเสียก่อน¹⁶

3. สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายตามกฎหมายต่างประเทศ

ในส่วนนี้ ผู้เขียนจะทำการศึกษาเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายของต่างประเทศ คือ ประเทศเยอรมนีซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบภาคพื้นยุโรป (Civil Law) และประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 กฎหมายของประเทศเยอรมนี

ในหัวข้อนี้ จะพิจารณาสิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน (German Civil Code, BGB)¹⁷ ฉบับแก้ไขล่าสุด เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 บุตรนอกกฎหมาย

แต่เดิมประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน §1591 วางหลักไว้ว่า บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่สมรสกันเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย¹⁸ อีกทั้งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ยังมีบทบัญญัติในหมวดที่ว่าด้วยสถานะทางกฎหมายของบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายแยกต่างหากจากหมวดของบุตรนอกกฎหมาย (Legal Status of Illegitimate Children) ซึ่งอยู่ใน §1705-§1718 ยกตัวอย่าง

¹⁴ เจลิซซี่ เกษมสันต์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก, 94.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน

¹⁶ เปรียบ หุตางกูร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก, 49

¹⁷ Bundesministerium der Justiz, Gesetze im Internet, German Civil Code, Retrieved February 15, 2014, from http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html

¹⁸ Chung Hui Wang, (1907), *The German Civil Code*, (London: Stevens and Sons), 356, see also Ernest J. Schuster, (1907), *The Principle of German Civil Law*, (London : Stevens and Sons), 530.

บทบัญญัติในหมวดนี้ เช่น บุตรนอกกฎหมายมีสถานะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของมารดา (§1705) บิดาของบุตรนอกกฎหมายมีภาระต้องเลี้ยงดูบุตรจนถึงอายุ 16 ปี (§1708) เป็นต้น และหมวดที่ว่าด้วยการทำให้บุตรนอกกฎหมายเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย (Legitimation of Illegitimate Children) ใน §1719–§1740¹⁹ ดังนั้น คำว่า บุตรนอกกฎหมาย (illegitimate children) จึงหมายถึง เด็กที่เกิดจากชายและหญิงที่ไม่ได้สมรสกันตามกฎหมายนั่นเอง²⁰ ซึ่งเด็กนั้นจะมีฐานะเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น ส่วนการจะเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของบิดา จะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนใน §1719–§1740

แต่อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันในปัจจุบันซึ่งมีการแก้ไขโดยกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปกฎหมายเด็ก ค.ศ. 1998 (Child Law Reform of 1998) ได้ยกเลิกบทบัญญัติในหมวดที่ว่าด้วยสถานะทางกฎหมายของบุตรนอกกฎหมายและหมวดที่ว่าด้วยการทำให้บุตรนอกกฎหมายเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายไปแล้ว²¹ และได้วางหลักใหม่ไว้ว่า มารดา (mother) คือ หญิงผู้ให้กำเนิดบุตรนั้น (§ 1591) ส่วนความเป็นบิดา (father) จะเกิดต่อเมื่อ ชายที่สมรสกับหญิงผู้เป็นมารดาในขณะที่เกิดเด็ก (§ 1592 (1)) หรือโดยชายผู้เป็นบิดาได้รับรองว่าเป็นบิดา (§ 1592 (2)) หรือการมีสถานะเป็นบิดาโดยคำสั่งศาล (§ 1592 (3))²²

จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ไม่มีการใช้คำว่าบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย (legitimate child) หรือบุตรนอกกฎหมาย (illegitimate child) ในการแบ่งแยกประเภทของบุตรแล้ว บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันจึงปรับใช้กับทั้งบุตรที่เกิดในและนอกสมรสโดยไม่แบ่งแยกอีกต่อไป²³ ซึ่งเห็นได้จาก §1615a ที่วางหลักว่าให้ปรับใช้บทบัญญัติทั่วไปแห่งประมวลกฎหมายแพ่งนี้กับเด็กที่เกิดจากชายและหญิงที่ไม่ได้สมรสกันด้วย เว้นแต่จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น อันแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการแนวคิดของความเท่าเทียมกันระหว่างบุตรนอกสมรสกับบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายตามกฎหมายเยอรมัน

3.0.2 สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมาย

แต่เดิมประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันนั้น ไม่รับรู้ความสัมพันธ์ทางครอบครัวระหว่างบิดากับบุตรนอกสมรสและไม่ถือว่าบุตรนอกสมรสมีความเกี่ยวพันทางครอบครัวกับบิดา บุตรนั้นจึงไม่มีสิทธิรับมรดกของบิดา²⁴

¹⁹ Ibid, 381–388.

²⁰ Gerhard Robbers, (2012), *An Introduction to German Law*, 5th Edition, (Germany: Nomos Verlagsgesellschaft), 206.

²¹ Nigel Foster and Satish Sule, (2011), *German Legal System and Laws*, 4th Edition, (UK: Oxford University Press), 523.

²² Gerhard Robbers, Supra note 20.

²³ เช่นใน §1616 เดิมบัญญัติว่าบุตรชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา แต่ตัวบทปัจจุบันแก้ไขใหม่ว่า บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดามารดา

²⁴ เบญจพล สาธิตสมิตพงษ์, (2548), “สิทธิของบุตรนอกสมรส,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 35.

ต่อมาได้มีการออกกฎหมายว่าด้วยสถานะทางกฎหมายของบุตรนอกกฎหมาย (Act on the Legal Position of Illegitimate Children) เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2512 (ค.ศ. 1969) และมีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของบุตรนอกสมรสด้วย ทำให้บุตรนอกสมรสมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาในส่วนแบ่งเดียวกันกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย²⁵

ในปัจจุบัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ได้มีการยกเลิกการแบ่งแยกบุตรในและนอกสมรสดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ดังนั้น กฎหมายลักษณะมรดกที่บัญญัติไว้ในบรรพ 5 (Book 5) ตั้งแต่ §1922-2385 จึงปรับใช้กับบุตรที่เกิดนอกสมรสด้วย โดย §1924 (1) (4) กำหนดให้ผู้สืบสันดานเป็นทายาทโดยธรรมลำดับแรกโดยมีสิทธิรับมรดกในส่วนแบ่งที่เท่ากัน ซึ่งทั้งบุตรนอกสมรสและบุตรในสมรสก็มีฐานะเป็นผู้สืบสันดานของบิดามีสิทธิรับมรดกอย่างเท่าเทียมกัน

3.2 กฎหมายของประเทศอังกฤษ

หากกล่าวถึงสหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) จะประกอบด้วย อังกฤษและเวลส์ สกอตแลนด์และไอร์แลนด์เหนือ²⁶ แต่ในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะหลักกฎหมายที่ใช้อยู่ในอังกฤษและเวลส์ซึ่งมีระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์เป็นหลัก เนื่องจากระบบกฎหมายของสกอตแลนด์จะมีลักษณะเฉพาะเป็นพิเศษ ผู้เขียนจึงมิได้กล่าวถึงในที่นี้

3.2.1 บุตรนอกกฎหมาย

ตามกฎหมายของประเทศอังกฤษ หากพิจารณาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยเด็ก ค.ศ. 1989 (Children Act 1989) แล้ว แม้จะไม่มีบทบัญญัติให้นิยามบุตรนอกกฎหมายหรือบุตรนอกสมรส แต่เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า บุตรนอกสมรส หมายถึง เด็กที่เกิดจากชายและหญิงที่ไม่ได้สมรสกันตามกฎหมายในเวลาเกิด (ตามมาตรา 2 (2) ของกฎหมายดังกล่าว)

3.2.2 สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมาย

ในอดีตก่อนมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปฏิรูปกฎหมายครอบครัว ค.ศ. 1969 (Family Law Reform Act 1969) หรือราวๆ ปี พ.ศ. 2512 บุตรนอกสมรสไม่มีสิทธิรับมรดกของบิดามารดา (parent) แต่อย่างใด แต่หลังจากมีการประกาศใช้กฎหมายฉบับดังกล่าวแล้ว ตามมาตรา 14 บุตรนอกสมรสก็มีสิทธิรับมรดกของบิดาเช่นเดียวกับบุตรชอบด้วยกฎหมาย เพียงแต่ไม่มีสิทธิรับมรดกของปู่ย่า ลุงป้า น้ำ อา²⁷

จนกระทั่งเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปฏิรูปกฎหมายครอบครัว ค.ศ. 1987 (Family Law Reform Act 1987) หรือประมาณปี พ.ศ. 2530 ซึ่งมีผลบังคับใช้กับการตกทอด

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 36.

²⁶ สุนัย มโนชัยอุดม, (2555), **ระบบกฎหมายอังกฤษ**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), 14.

²⁷ Andrew Borkowski, (2002), **Textbook on Succession**, 2nd ed., (Great Britain: Oxford University Press), 20.

แห่งทรัพย์สินมรดกในตั้งแต่วันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1988 เป็นต้นไป ทำให้นอกจากบุตรนอกสมรสจะมีสิทธิรับมรดกของบิดาเช่นเดียวกับบุตรชอบด้วยกฎหมายแล้ว ยังมีสิทธิรับมรดกของปู่ย่า ลุงป้า น้ำ อา อีกด้วย²⁸

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่า บุตรนอกกฎหมายตามกฎหมายอังกฤษมีสิทธิรับมรดกไม่เพียงแต่ของบิดามารดาเช่นเดียวกับบุตรชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมีสิทธิรับมรดกของปู่ย่า ลุงป้า น้ำ อาอีกด้วย ดังนั้น บุตรนอกสมรส บุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามกฎหมายอังกฤษจึงมีสถานะเท่าเทียมกัน²⁹ เพียงแต่ตามมาตรา 18 (2) ของพระราชบัญญัติปฏิรูปกฎหมายครอบครัว ค.ศ. 1987 ได้วางหลักเกณฑ์ในเบื้องต้นโดยให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุตรที่เกิดจากบิดาและมารดาที่ไม่ได้สมรสกันนั้น ไม่เป็นผู้มีสิทธิรับมรดกของบิดา เว้นแต่จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น³⁰ กล่าวคือ หากเด็กเกิดจากบิดาและมารดาที่ไม่ได้สมรสกัน การที่เด็กจะมีสิทธิรับมรดกของบิดาหรือญาติอื่นๆ จะต้องปรากฏว่า

- (1) ชายได้ลงทะเบียนไว้ในฐานะบิดาภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายตามมาตรา 4 (1A)
- (2) ชายและหญิงผู้เป็นมารดาได้ทำข้อตกลง (agreement) กำหนดให้ชายมีหน้าที่ผู้ปกครอง (parental responsibility) ต่อเด็กนั้น หรือ
- (3) ศาลมีคำสั่งให้ชายมีหน้าที่ผู้ปกครอง (parental responsibility) ตามคำร้องขอของชายนั้น

ซึ่งเป็นไปตามที่บัญญัติใน มาตรา 4 (1) ของพระราชบัญญัติว่าด้วยเด็ก ค.ศ. 1989 (Children Act 1989)

4. บทวิเคราะห์

จากหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังได้กล่าวมาแล้ว ผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์ปัญหาในทางกฎหมายที่ได้ตั้งประเด็นไว้ในบทนำแล้วหาข้อสรุปต่อไป โดยจะแยกพิจารณาดังต่อไปนี้

4.1 สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองโดยพินัยกรรม

จากที่ได้อธิบายถึงสิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายทั้งตามกฎหมายไทย รวมถึงกฎหมายเยอรมันและกฎหมายอังกฤษมาแล้ว พอจะเห็นได้ว่าในปัจจุบัน บุตรนอกกฎหมายย่อมมีสิทธิ

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid, 21.

³⁰ Section 18 Succession on intestacy. “ (2) For the purposes of subsection (1) above and that Part of that Act, a person whose father and mother were not married to each other at the time of his birth shall be presumed not to have survived by his father, or by any person related to him only through his father, unless the contrary is shown.”

รับมรดกของบิดาเช่นเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย เพียงแต่กฎหมายของแต่ละประเทศจะกำหนดเงื่อนไขในการก่อให้เกิดสิทธิที่แตกต่างกัน เช่น ต้องมีพฤติกรรมการของบิดาที่ถือได้ว่ารับรองเด็กนั้นว่าเป็นบุตรของตนดังเช่นในกฎหมายของไทย กฎหมายญี่ปุ่น³¹หรือกฎหมายของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา³² ในเบื้องต้น บุตรนอกกฎหมายสามารถมีสิทธิรับมรดกของบิดาได้ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ ผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่งเพราะการมีฐานะเป็นบุตรชอบหรือมิชอบด้วยกฎหมายเป็นแต่เพียงกฎหมายกำหนดสถานะทางกฎหมายของบุคคลขึ้นมาโดยยึดโยงกับการสมรสของบิดาและมารดาของเด็กเท่านั้น แต่ในทางสายโลหิตแล้ว บุตรนอกกฎหมายและบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายไม่ถือว่ามีข้อแตกต่างกันที่เป็นสาระสำคัญเลย การจะตัดสิทธิของบุตรนอกกฎหมายที่มีเชื้อสายของเจ้ามรดกอยู่ด้วย น่าจะไม่ใช่เรื่องที่ถูกต้องและเป็นธรรมเท่าใดนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้อุปการะเลี้ยงดูมาตั้งแต่เกิด อีกทั้งการที่เด็กเกิดมาโดยบิดามารดาไม่ได้สมรสกัน หรือแม้จะเกิดจากการกระทำในทางชู้สาว (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3048/2552) ก็ไม่สมควรจะให้เด็กผู้ไม่มีส่วนรู้เห็นกับการกระทำเหล่านั้นต้องรับบาปเคราะห์ การถือว่าบุตรนอกกฎหมายไม่มีสิทธิรับมรดกเสียเลยจึงเป็นเรื่องที่ล้าสมัย ซึ่งหลักการเช่นนี้ปรากฏให้เห็นก็แต่ในกฎหมายโบราณเท่านั้น เช่น ในกฎหมายฝรั่งเศสโบราณ บุตรนอกสมรสหรือที่เรียกว่า Bastards จะไม่มีสิทธิได้รับมรดกของบิดาและมารดาเลย อันเป็นไปตามหลักการที่ว่า “Bastard do not succeed” ซึ่งรับรองเป็นการทั่วไปในกฎหมายจารีตประเพณีและกฎหมายลายลักษณ์อักษรในสมัยนั้น³³ หรือในกฎหมายของอังกฤษก่อนปี พ.ศ. 2512 ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ 3.2.2 เป็นต้น

ฉะนั้น หลักการในเบื้องต้น ผู้เขียนเห็นว่า บุตรนอกกฎหมายหรือบุตรนอกสมรสย่อมต้องมีสิทธิรับมรดกของบิดาได้เช่นเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งหลักการเช่นนี้ก็ปรากฏในกฎหมายไทย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 เพียงแต่กำหนดเงื่อนไขว่าต้องเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วจึงจะมีฐานะเป็นผู้สืบสันดานที่มีสิทธิรับมรดกของบิดาได้

³¹ Civil Code, Article 779, 887,900

³² Probate Code, Section 6452. “If a child is born out of wedlock, neither a natural parent nor a relative of that parent inherits from or through the child on the basis of the parent and child relationship between that parent and the child unless both of the following requirements are satisfied:

(a) The parent or a relative of the parent acknowledged the child.
(b) The parent or a relative of the parent contributed to the support or the care of the child.”

³³ Marcel Planiol, (1938), *Treatise on The Civil Law*, Volume 3 Part 1, Translated by the Louisiana State Law Institute, 555.

ประเด็นปัญหาต่อมาที่ต้องวิเคราะห์ก็คือ ถ้าหากในระหว่างมีชีวิต ชายผู้เป็นบิดาไม่ได้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมการรับรองบุตรนอกสมรสเลย แต่ไปกระทำในรูปของการเขียนในพินัยกรรมรับรองเด็กว่าเป็นบุตรของตน อาจจะด้วยเหตุรู้สึกสำนึกผิดขึ้นมาก่อนตายว่าไม่เคยสนใจใยดีบุตรคนนี้เลย หรือต้องการจะให้บุตรนอกสมรสของตนมีสิทธิรับมรดกแต่ด้วยใกล้ถึงแก่กรรมแล้ว จึงไม่สามารถไปแสดงออกเพื่อรับรองบุตรได้ เป็นต้น เมื่อชายผู้นั้นถึงแก่ความตายไปต่อมาก็มีการเปิดพินัยกรรม พบว่ามีข้อความรับรองบุตรนอกสมรสดังกล่าว บุตรนอกสมรสผู้นั้นจะอ้างสิทธิรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมของเจ้ามรดกตามมาตรา 1627 นี้ได้หรือไม่

ประเด็นนี้ มีความเห็นของนักกฎหมายไทยบางท่านเห็นว่า การรับรองบุตรเพื่อให้มีสิทธิรับมรดกของบิดาต้องทำขณะชายผู้นั้นยังมีชีวิตอยู่³⁴

ประกอบกับแนวคำพิพากษาของศาลฎีกากฎีกาที่วินิจฉัยไปทำนองว่า ต้องมีพฤติกรรมการรับรองขณะมีชีวิตอยู่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 320/2496³⁵ ชายถูกรถชนตายในระหว่างหญิงตั้งครรภ์และคลอดบุตรหลังชายตาย ชายนั้นก็ไม่มีโอกาสจะรับรองเด็กนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1627 ได้ เด็กนั้นจึงไม่ใช่บุตรที่บิดาได้รับรองแล้ว จึงย่อมไม่มีสิทธิจะได้รับมรดกจากชายนั้นในฐานะผู้สืบสันดาน

และพฤติกรรมการรับรองบุตรนอกสมรสของชายผู้เป็นบิดานั้น ต้องเป็นการแสดงออกให้บุคคลภายนอกหรือบุคคลทั่วไปเข้าใจว่าเป็นบิดากับบุตร (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1882/2493, ที่ 535/2509, ที่ 372/2510, ที่ 1312/2537 และที่ 997/2549) หากการรับรองทำอย่างลับๆ หรือรู้กันแค่สองคนพอลูก ไม่ถือเป็นการรับรองบุตรตามมาตรา 1627

ในประเด็นปัญหานี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นประเด็นเกี่ยวกับการใช้การตีความบทบัญญัติมาตรา 1627 ว่าครอบคลุมไปถึงการรับรองบุตรที่ทำโดยพินัยกรรมได้หรือไม่ ซึ่งหลักการตีความกฎหมายนั้น ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการตีความ (objective of interpretation) ว่าเป็นการกระทำที่มุ่งให้เกิดความถูกต้อง คือให้ถูกต้องเหมาะสมกับคดี และเป็นธรรม โดย 1. เป็นธรรมกับตัวบท (Normgerecht) คือ ไม่ตัดเติมข้อความตามใจชอบ ยึดมั่นเคารพตัวบทและ 2. เป็นธรรมกับเรื่องราว (Sachgerecht) คือ การตีความต้องให้เหมาะสมแก่เรื่อง ถูกเรื่องถูกราว จะต้องพิจารณาว่าตัวบทนั้นใช้กับข้อเท็จจริงได้หรือไม่และผลที่เกิดจากการใช้กฎหมายนั้นเป็นธรรมกับเรื่องนั้นหรือคู่คดีที่เกี่ยวข้องหรือไม่นั่นเอง³⁶

³⁴ ไพโรจน์ งามพิสิริ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว, 331.

³⁵ กิริติ กาญจนรินทร์, (2554), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), 58.

³⁶ ปรีดี เกษมทรัพย์, (มีนาคม 2528), "การใช้การตีความกฎหมาย," วารสารนิติศาสตร์, 15 (1), 67-68.

จะเห็นได้ว่า การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมอันเป็นการรับรองบุตรของบิดาตามมาตรา 1627 นั้น ต้องเป็นการกระทำของบิดาเอง³⁷ ซึ่งเป็นผู้รู้และแน่ใจว่าเด็กคนใดเป็นบุตรสืบสายโลหิตของตน และต้องเป็นการรับรองให้คนทั่วไปได้รับรู้ว่าเด็กนั้นเป็นบุตร เมื่อบิดารับว่าเด็กเป็นบุตรของตนแล้ว ย่อมเป็นเรื่องที่ถูกต้องที่จะให้เด็กนั้นมีสิทธิรับมรดกของบิดาแม้ว่าเขาจะไม่ใช่มรดกที่ชอบด้วยกฎหมายก็ตาม ฉะนั้น หลักการเบื้องต้นในการให้บุตรนอกกฎหมายมีสิทธิรับมรดกของบิดา ผู้เขียนเห็นว่า โดยเจตนารมณ์ของบทบัญญัติมาตรา 1627 หากบิดามีเจตนารับรองเด็กเป็นบุตรและเด็กนั้นเป็นบุตรสืบสายโลหิตของตนแล้ว กฎหมายก็ควรให้สิทธิเด็กนั้นรับมรดกของบิดาได้ในฐานะผู้สืบสันดานได้

เมื่อหลักการเป็นเช่นนี้แล้ว เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติมาตรา 1627 ก็ไม่มีเงื่อนไขใดเลยที่กำหนดว่า การรับรองบุตรต้องมี “การกระทำอันเป็นพฤติการณ์รับรองบุตรและมีผลปรากฏขึ้น ในขณะที่ชายผู้เป็นบิดายังมีชีวิตอยู่” คำว่า “ผลปรากฏขึ้น” ผู้เขียนจะถือว่า มีผลเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปขณะที่ชายผู้เป็นบิดายังมีชีวิตอยู่นั่นเอง แม้ว่าข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลฎีกาส่วนมากจะไม่มีประเด็นปัญหาเพราะพฤติการณ์รับรองบุตรและการรับรู้ของคนทั่วไปมักจะเกิดขึ้นขณะชายยังมีชีวิตอยู่

แต่กรณีตามประเด็นปัญหาที่ตั้งไว้ ชายผู้เป็นบิดาได้ตายไปแล้วถึงจะปรากฏเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปเมื่อมีการเปิดพินัยกรรมว่า เจ้ามรดกได้รับรองถึงบุตรนอกกฎหมายของตนไว้ในพินัยกรรม กรณีเช่นนี้จะถือว่าเข้าองค์ประกอบมาตรา 1627 หรือไม่

ผู้เขียนเห็นว่า จากการตีความโดยเจตนารมณ์ของมาตรา 1627 ไม่ได้กำหนดถึงเงื่อนไขว่าการกระทำรับรองบุตรและผลปรากฏเป็นการรับรู้แก่บุคคลทั่วไป จะต้องเกิดขึ้นขณะชายยังมีชีวิตอยู่ ด้วยเหตุผลที่ว่า

ประการแรก การรับรองบุตรโดยพินัยกรรมย่อมต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาอันแน่วแน่ของบิดาเองอยู่แล้ว และย่อมเกิดจากการแสดงเจตนาขณะที่บิดาต้องมีสติสัมปชัญญะครบถ้วน เพราะแบบของพินัยกรรมแต่ละแบบจะมีหลักเกณฑ์ที่สามารถตรวจสอบได้ถึงความมีสติสัมปชัญญะของผู้ทำพินัยกรรมได้เป็นอย่างดี เช่น การต้องมีพยานอย่างน้อยสองคน การลงลายมือชื่อ การลงวัน เดือน ปีที่ทำพินัยกรรม ต่างจากการเขียนข้อความในเอกสารอื่นทั่วไป เช่น สมุดบันทึกข้อความ ที่อาจจะไม่สามารถตรวจสอบถึงเจตนาที่แท้จริงของผู้เขียนได้ดีเท่าพินัยกรรม ฉะนั้น ในเบื้องต้น ผู้เขียนเห็นว่า พินัยกรรมเป็นเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือที่สามารถพิสูจน์ได้ถึงเจตนาอันแน่วแน่ของผู้ทำพินัยกรรม กล่าวอีกนัยก็คือ หากรับรองโดยพินัยกรรมย่อมไม่มีข้อสงสัยมากกว่า บิดาได้รับรองบุตรโดยมีสติอยู่หรือไม่นั่นเอง

³⁷ เฉลิมชัย เกษมสันต์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก, 93.

ประการที่สอง การรับรองบุตรนอกกฎหมายโดยพินัยกรรมนั้น หากเกิดจากการกระทำของบิดาโดยสมัครใจแล้ว ก็ย่อมถือได้ว่าไม่มีความแตกต่างในสาระสำคัญกับการกระทำอื่นๆ เลย เช่น การอุปการะเลี้ยงดู การให้ใช้ชื่อสกุล การแจ้งเกิด ซึ่งก็ล้วนเกิดจากการกระทำโดยสมัครใจ เช่นเดียวกันทั้งสิ้น อีกทั้ง ก็อาจถือได้ว่าบิดาได้กระทำการรับรองบุตรนอกกฎหมายในขณะที่ชีวิตอยู่ได้เช่นกัน เพียงแต่ผลของการรับรองไปปรากฏเมื่อถึงแก่ความตายไปแล้วเท่านั้นเอง

ประการสุดท้าย เมื่อบิดาได้กระทำการรับรองบุตรนอกกฎหมายโดยใจสมัครแล้ว แม้ผลอันเป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญจะเกิดหลังจากที่บิดาตายไปแล้ว ก็หาทำให้บุตรนอกสมรสนั้นหมดสิทธิรับมรดกแต่อย่างใดไม่ เพราะหลักการมีเพียงว่า ต้องเป็นการกระทำโดยเจตนาและโดยใจสมัครของบิดาและมีผลเป็นที่รู้กันโดยทั่วไป องค์ประกอบทั้งสองไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นพร้อมกันเสมอไป กล่าวคือ เมื่อมีการเปิดเผยเนื้อหาของพินัยกรรมแล้ว การรับรองบุตรนอกกฎหมายโดยเจตนาของบิดาก่อนตายย่อมเป็นที่เผยแพร่ออกสู่บุคคลภายนอก ผลของการรับรองโดยกฎหมายก็ย่อมเกิดขึ้นได้ตามมาตรา 1627

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองไว้โดยพินัยกรรมย่อมมีสิทธิรับมรดกบิดาของตนได้ในฐานะผู้สืบสันดานตามมาตรา 1627 เพราะถือว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว โดยฐานะการเป็นผู้สืบสันดานเริ่มนับในเวลาที่ยบิดาได้ทำพินัยกรรมฉบับนั้นขึ้นมา

นอกจากนี้ มีประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณาอีกว่า หากพินัยกรรมที่บิดาทำขึ้นนั้นมีผลเสียอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น เช่น พินัยกรรมตกเป็นโมฆะเพราะไม่ทำตามแบบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1705 หรือข้อกำหนดในพินัยกรรมตกไปตาม มาตรา 1698 (1) กรณีเช่นนี้ จะยังมีผลเป็นการรับรองบุตรอยู่หรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่า แม้พินัยกรรมหรือข้อกำหนดในพินัยกรรมจะตกเป็นโมฆะก็หาได้ทำให้ไม่เป็นการรับรองบุตรโดยพินัยกรรมแต่อย่างใด เนื่องจาก ผลของการรับรองบุตรโดยพินัยกรรมนั้นผู้เขียนเห็นว่าจะต้องพิจารณาจากเนื้อความของพินัยกรรมเป็นหลัก กล่าวคือ พิจารณาว่าพินัยกรรมฉบับนั้นมีเนื้อหาที่สื่อให้เห็นได้หรือไม่ว่าบิดาได้รับรองว่าบุตรนอกกฎหมายนั้นเป็นบุตรของตน หากมีเนื้อหาชัดเจนว่าเป็นการรับรองว่าเป็นบุตรแล้ว ย่อมเกิดผลทางกฎหมายตามมาตรา 1627 ได้ การพิจารณาดังกล่าวจึงไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับความสมบูรณ์ในทางกฎหมายของพินัยกรรมแต่อย่างใด แม้พินัยกรรมจะไม่มีผลสมบูรณ์ในทางกฎหมาย เช่น ตกเป็นโมฆะ แต่หากมีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงการรับรองบุตรนั้นได้ ก็มีผลเป็นการรับรองบุตรโดยพินัยกรรมทำให้บุตรนอกกฎหมายมีฐานะผู้สืบสันดานของชายผู้เป็นบิดาตามมาตรา 1627 ได้เช่นกัน

4.2 การถอนการรับรองบุตรนอกกฎหมาย

ประเด็นปัญหาอีกประการที่ผู้เขียนได้ตั้งไว้ก็คือ เมื่อมีพฤติกรรมที่ถือว่าเป็นการรับรองบุตรแล้ว ต่อมาบิดามีความประสงค์จะถอนการรับรองเช่นนั้นได้หรือไม่

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนเห็นว่า เมื่อบิดาที่แสดงพฤติกรรมรับรองบุตรนอกกฎหมายอันทำให้เกิดสิทธิรับมรดกขึ้นมาแล้ว สิทธินั้นเป็นสิทธิที่เกิดโดยผลของกฎหมาย เมื่อไม่ปรากฏว่ามีกฎหมาย

ให้อำนาจเพิกถอนการรับรองได้ แม้ต่อมาบิดาจะไม่ต้องการให้บุตรนอกกฎหมายที่ตนรับรองแล้ว ได้รับมรดก ก็มีอาจบอกถอนรับรองที่มีผลตามมาตรา 1627 ได้แต่อย่างใด หรือแม้ต่อมาบิดาจะแสดงพฤติกรรมที่ไม่ยอมรับบุตรนั้นอีกต่อไปแล้ว เช่น ไล่ออกจากบ้าน หรือขาดการติดต่อไปโดยสมัครใจ ก็หาได้ทำให้สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายที่เกิดมานั้นหมดไปแต่อย่างใดไม่

นอกจากนี้ หากยอมให้มีการถอนการรับรองได้ ก็จะทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายและบุตรนอกกฎหมาย กล่าวคือ สถานะในการเป็นผู้สืบสันดานของบุตรนอกกฎหมายย่อมไม่แน่นอน ไม่มั่นคงเท่ากับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากมีความเสี่ยงที่จะถูกถอนสิทธิได้ตลอดเวลา ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า หลักการเช่นว่านี้ไม่ควรจะมีเพราะอาจทำให้เห็นได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกัน

ดังนั้น เมื่อมีพฤติการณ์รับรองบุตรนอกกฎหมายตามมาตรา 1627 แล้ว สิทธิในการรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายในฐานะผู้สืบสันดานจึงเกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย และไม่สามารถบอกถอนได้ในภายหลัง

ประการต่อมา มีประเด็นปัญหาให้พิจารณาอีกว่า การเพิกถอนพินัยกรรมตามกระบวนการที่กำหนดในมาตรา 1694³⁸ และ 1695³⁹ จะมีผลกระทบต่อการรับรองบุตรโดยพินัยกรรมหรือไม่ กรณีนี้ ผู้เขียนเห็นว่า การเพิกถอนพินัยกรรมตามหลักกฎหมายดังกล่าวนั้น เป็นกรณีที่ทำให้พินัยกรรมที่ถูกเพิกถอนไม่มีผลบังคับในการแบ่งปันทรัพย์มรดกตามที่กำหนดไว้ กล่าวคือ ทำให้ผู้รับพินัยกรรมหมดสิทธิในทรัพย์มรดกในส่วนของพินัยกรรมที่ถูกเพิกถอนไปเท่านั้น แต่เนื่องจากที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในประเด็นก่อนแล้วว่า การจะพิจารณาว่าบิดาได้รับรองบุตรโดยพินัยกรรมหรือไม่ ไม่ได้พิจารณาที่ความสมบูรณ์ของพินัยกรรมเป็นหลัก หากแต่ให้พิจารณาว่า เนื้อความแห่งพินัยกรรมนั้นมีความชัดเจนเพียงพอที่ชี้ให้เห็นได้หรือไม่ว่า บิดาได้รับรองว่าบุตรนอกกฎหมายนั้นเป็นบุตรของตน หากเนื้อความดังกล่าวมีความชัดเจนแล้วย่อมมีผลเป็นการรับรองบุตรตามมาตรา 1627 แม้จะมีการเพิกถอนพินัยกรรมด้วยการทำพินัยกรรมฉบับหลังตามมาตรา 1694 ก็หาได้กระทบต่อผลทางกฎหมายของมาตรา 1627 ในพินัยกรรมฉบับก่อนแต่อย่างใด แต่ในส่วนของการทำงานหรือขีดฆ่าเนื้อความแห่งพินัยกรรมตามมาตรา 1695 หากมีลักษณะการขีดฆ่าทำลายจนไม่สามารถเข้าใจเนื้อความแห่งพินัยกรรมได้ ก็เป็นแต่เพียงไม่เกิดผลทางกฎหมายเป็นการรับรองบุตรตามมาตรา 1627 เท่านั้น โดยถือว่าไม่มีพฤติการณ์หรือข้อความใดที่สื่อให้เห็นว่ามีการรับรองบุตรนั่นเอง

³⁸ ถ้าจะเพิกถอนพินัยกรรมฉบับก่อนเสียทั้งหมด หรือแต่บางส่วนด้วยพินัยกรรมฉบับหลัง การเพิกถอนจะสมบูรณ์ต่อเมื่อพินัยกรรมฉบับหลังนั้นได้ทำตามแบบใดแบบหนึ่งที่กฎหมายบัญญัติไว้

³⁹ ถ้าพินัยกรรมได้ทำเป็นต้นฉบับแต่ฉบับเดียว ผู้ทำพินัยกรรมอาจเพิกถอนพินัยกรรมนั้นทั้งหมดหรือบางส่วนได้โดยทำลายหรือขีดฆ่าเสียด้วยความตั้งใจ

ถ้าพินัยกรรมได้ทำเป็นต้นฉบับหลายฉบับ การเพิกถอนนั้นไม่บริบูรณ์ เว้นแต่จะได้กระทำแก่ต้นฉบับเหล่านั้นทุกฉบับ

แต่อย่างไรก็ตาม หากชายผู้เป็นบิดาไม่ประสงค์จะให้บุตรนอกสมรสที่ตนได้รับรองแล้ว ตามมาตรา 1627 รับมรดกของตน ผู้เขียนเห็นว่า ช่องทางในกฎหมายลักษณะมรดกที่สามารถนำมาใช้ได้ก็คือ การตัดมิให้รับมรดกตามมาตรา 1608⁴⁰ ซึ่งการตัดมิให้รับมรดกเป็นการแสดงเจตนาของเจ้ามรดกที่ไม่ต้องการให้ทายาทโดยธรรมคนใดรับมรดกของตนโดยอาจเป็นการตัดมิให้รับมรดกโดยชัดแจ้งตามมาตรา 1608 วรรคหนึ่งและสอง หรือโดยปริยายตามวรรคสาม⁴¹ ก็ได้ กรณีเช่นนี้ เมื่อบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วมีสิทธิรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม หากบิดาไม่ประสงค์จะให้บุตรผู้นั้นมีสิทธิรับมรดกก็สามารถทำได้โดยการตัดมิให้รับมรดกได้ตามหลักกฎหมายข้างต้น

5.บทสรุป

วัตถุประสงค์ของการให้สิทธิรับมรดกของบุตรนอกกฎหมายก็คือ เมื่อบิดาได้ให้การรับรองหรือมีพฤติกรรมที่รับรองว่าเป็นบุตรแล้วและบุคคลภายนอกก็รับรู้กันโดยทั่วไป บุตรนอกกฎหมายนั้นก็มีฐานะเป็นผู้สืบสันดานของบิดา ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องถูกต้องและเป็นธรรมแล้ว เพราะการที่เด็กเกิดมาโดยมิได้เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย เด็กไม่มีความผิดอะไรด้วยที่ต้องเกิดมาเช่นนั้น แต่เมื่อเกิดมาแล้วการให้เด็กมีสิทธิรับมรดกของบิดาโดยสายโลหิตของตนเองได้ย่อมถือเป็นการเยี่ยวยาความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจได้พอสมควร ดังนั้น การตีความกฎหมายมาตรา 1627 จึงไม่ควรตีความในทางที่แคบจนเป็นการจำกัดสิทธิของบุตรนอกกฎหมายมากเกินไป แม้ว่าจะหวังมีชีวิตอยู่ บิดาไม่ได้แสดงพฤติกรรมที่เป็นการรับรองบุตรของตนเลยโดยก็อาจมีเหตุผลที่พอรับฟังได้ แต่เมื่อเขารู้สึกสำนึกผิดแล้ว และได้ทำพินัยกรรมฉบับหนึ่งขึ้นมาโดยหวังว่าเมื่อตนตายไปแล้ว ต่อมาหากพินัยกรรมที่มีข้อความรับรองบุตรนั้นได้ถูกเปิดอ่านและจะก่อให้เกิดสิทธิของบุตรนอกกฎหมายในการรับมรดกของตน การทำเช่นนี้ก็ย่อมต้องถือว่าบิดาได้ให้การรับรองบุตรของตนแล้วตามมาตรา 1627 บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองโดยพินัยกรรมย่อมต้องมีสิทธิรับมรดกในฐานะผู้สืบสันดานของบิดาต่อไป นอกจากนี้ การที่พินัยกรรมหรือข้อกำหนดในพินัยกรรมไม่สมบูรณ์ เช่น ตกเป็นโมฆะ ก็ไม่มีผลกระทบถึงการรับรองบุตรตามมาตรา 1627 แต่อย่างใด

⁴⁰ เจ้ามรดกจะตัดทายาทโดยธรรมของตนคนใดมิให้รับมรดกก็ได้แต่ด้วยแสดงเจตนาชัดแจ้ง

(1) โดยพินัยกรรม

(2) โดยทำเป็นหนังสือมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่

ตัวทายาทผู้ถูกตัดมิให้รับมรดกนั้นต้องระบุไว้ให้ชัดเจน

แต่เมื่อบุคคลใดได้ทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์มรดกเสียทั้งหมดแล้ว ให้ถือว่าบรรดาทายาทโดยธรรมผู้ที่มีได้รับประโยชน์จากพินัยกรรม เป็นผู้ถูกตัดมิให้รับมรดก

⁴¹ พินัย ญ นคร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะมรดก, 216.

เนื่องจากการพิจารณาว่ามีพฤติการณ์รับรองบุตรตามมาตรา 1627 หรือไม่ จะพิจารณาที่เนื้อหาของพินัยกรรมเป็นสำคัญ โดยไม่จำเป็นว่าพินัยกรรมนั้นจะมีผลสมบูรณ์ในทางกฎหมายหรือไม่

ในส่วนบิดาที่เคยรับรองบุตรนอกกฎหมายไปแล้ว หากไม่ประสงค์จะให้บุตรนั้นรับมรดกของตนจริงๆ ก็ต้องทำตามแบบที่กฎหมายกำหนดเพื่อให้มีผลอันเป็นการตัดมิให้รับมรดกตามมาตรา 1608 มิใช่เพียงพฤติกรรมที่ตัดพ่อตัดลูกหรือการบอกถอนไม่รับรองบุตรอีกต่อไปนั้น ซึ่งไม่เพียงพอที่จะตัดมิให้บุตรนั้นรับมรดกของตนได้ ส่วนการเพิกถอนพินัยกรรมโดยการทำพินัยกรรมฉบับหลังตามมาตรา 1694 ก็ไม่มีผลเป็นการถอนการรับรองบุตรที่เกิดขึ้นแล้วตามพินัยกรรมฉบับที่ถูกเพิกถอน เว้นแต่ การทำลายหรือขีดฆ่าเนื้อหาของพินัยกรรมตามมาตรา 1695 จะมีลักษณะถึงขนาดไม่ทราบเนื้อหาของพินัยกรรมเลย ก็อาจถือได้ว่าไม่มีการรับรองบุตรนอกกฎหมายโดยพินัยกรรมตามมาตรา 1627 ได้

บรรณานุกรม

- กীরติ กาญจนรินทร์. (2554). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6. พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพฯ:สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- เฉลิมชัย เกษมสันต์. (2552). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- เบญจพล สาธิตสมิตพงษ์. (2548). “สิทธิของบุตรนอกสมรส.” *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- ประสพสุข บุญเดช. (2554). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว.** พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. (มีนาคม 2528). “การใช้การตีความกฎหมาย.” *วารสารนิติศาสตร์.* 15 (1), 65–82.
- พรชัย สุนทรพันธุ์. (2554). **คำอธิบายกฎหมายลักษณะมรดก.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- พินัย ณ นคร. (2555). **คำอธิบายกฎหมายลักษณะมรดก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- เพียบ หุตางกูร. (2555). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก.** พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (มีนาคม 2554). “แบบของพินัยกรรมในกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสและกฎหมายไทย.” *วารสารนิติศาสตร์.* 40 (1), 14–42
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2553). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัชฎา เอกบุตร. (2552). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว: ปิตามารดากับบุตร.** กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรพจน์วิศรุตพิชญ์. (2549). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยมรดก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วารี นาสกุล และเบญจวรรณ ธรรมรัตน์. (2554). **กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัว.** กรุงเทพฯ: พลสยาม พริ้นติ้ง.
- สุนัย มโนมัยอุดม. (2555). **ระบบกฎหมายอังกฤษ.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัมพร ญ ตะกั่วทุ่ง. (2550). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก**. กรุงเทพฯ: ตีบรรณการ.

Andrew Borkowski. (2002). **Textbook on Succession**. 2nd Edition. Great Britain: Oxford University Press.

Chung Hui Wang. (1907). **The German Civil Code**. London: Stevens and Sons.

Ernest J. Schuster. (1907). **The Principle of German Civil Law**. London : Stevens and Sons.

Gerhard Robbers. (2012). **An Introduction to German Law**. 5th Edition. Germany: Nomos Verlagsgesellschaft.

Marcel Planiol. (1938). **Treatise on The Civil Law**. Volume 3 Part 1, Translated by the Louisiana State Law Institute.

Nigel Foster and Satish Sule. (2011). **German Legal System and Laws**. 4th Edition. UK: Oxford University Press.